

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ

UZUN TEZİ

“ANLAMINI BULAMAMIŞ HAYATLAR ”

Kılavuz Öğretmen : Fatma Uğur

Öğrencinin Adı: Pınar

Soyadı: Değirmencioğlu

Numarası: D01129022

Sözcük Sayısı:3671

Araştırma Sorusu: Elif Şafak'ın Bit Palas ile Erhan Bener'in Böcek adlı romanlarında hangi sorunsallar nasıl ele alınmıştır?

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	2
GİRİŞ.....	3
1. YAPITLARDAKİ KARAKTERLERİN İNCELENMESİ	4
1.1 Bütünü Arayan Yarımlar.....	6
2. BİREYLEŞME SÜRECİNDE KARAKTERLERİN DURUŞU.....	7
2.1 Kadının Kimliksizliği.....	7
2.2 Sosyal Yapıdan Dışlanmışlık.....	8
2.3 Çöp- Bit – Böcek.....	10
3. ÇELİŞKİ SÜRECİ VE ZITLIKLAR	12
4. TEHLİKEYİ DIŞARDAN BEKLEME NOKTASINDA İNSAN.....	15
SONUÇ.....	18
KAYNAKÇA.....	20

ÖZ (ABSTRACT) :

Bu tezi hazırlarken günlük yaşamımızda sıradanlaşmış birtakım sorunsallara dikkat çekmek istedim. Bunlardan en belirginleri dış dünyayı doğal tehlike kaynağı olarak gören insanın yaşama güvensiz yaklaşımı ve yaşadığı çelişkilerdeki derinlik oldu. Tezimi ortaya koymak için Erhan Bener'in Böcek ve Elif şafak'ın Bit Palas adlı yapıtlarını araştırma alanı olarak seçtim. Tezimin içeriği gereği yapıtlarda işlenen sorunsalları dört ana başlık altında inceledim. Yapıtlardaki karakterlerin incelenmesi öncelikli başlığım oldu. Karakterlerin bireyleşme sürecindeki duruşları, çelişkileri, zıtlıkları, insanın tehlikeyi dışarıdan bekleme noktasındaki durumları diğer başlıklardır.

Tezimi hazırlarken sözü edilen romanlardaki ana sorunsalların ortaya konma biçimlerini ele aldım ve her iki romanı da dış gerçekliğin yazınsal gerçekliğe dönüşme noktasında incelemeye çalıştım. Konuyla ilgili çeşitli düşünce yazıları ve yazarların syleşilerini okudum. Bu araştırma sonucunda birey olma noktasındaki insanların çelişki sürecinde kapana kısıldıklarını, ilerleyemediklerini ve hayattaki anlam arayışında başarısız olduklarını gördüm.

z Sözcük Sayısı: 136

GİRİŞ

İnsanın varoluşuyla birlikte bireyleşme süreci de başlamıştır. Düşünmeye elverişli bir ortamda bulunan insan sorgulamayı öğrenir ve sorgular. Sorgulamaları insanı bulmaya götüreceği için düşünen insan bir kişi olmaktan birey olmaya yükselir. Kendini bu noktaya getiremeyen insanların hayatı ancak birileriyle beraberken anlamlıdır.

Bireyleşme sürecinde sorgulayan ve genelde düzene karşı çıkan yönleriyle tanınan karakterler çoğu zaman kendi içlerinde bir çelişki yaşar; aynayı kendilerine çevirip günlerce, gecelerce sorgular, kurcalar ve bulurlar. Bu nedenle çelişki süreci de bireyleşmeyi izleyen önemli bir dönemdir çünkü çelişkilerden kendini kurtaramayıp tekillleşen insanın kurtuluşu birey olabilmekte yatmaktadır.

Yaşamayı sürdürebilmek için kendini korumak zorunda olan insanoğlu en eski çağlardan beri tehlikeyi hep dışarıdan, başkalarından beklemiş; bu bağlamda kendisini ya da yakındakileri suçlu olarak görmemiştir. Yani insanın doğasında yer alan bir başka önemli nokta da tehlike kavramına bakışı ve bu noktadaki acizliğidir.

Sentezler şehri İstanbul'da birbirleri içinde kayan; farklıymış gibi görünen çakışık yaşamların sorgulama yoluyla irdelendiği Elif Şafak'ın Bit Palas adlı romanı ile bir insan analizi olarak adından söz ettiren ve başladığı noktaya geri dönen bir polis memurunun hayat hikayesini konu alan Erhan Bener'in Böcek isimli romanı, bireyin

varoluş sürecini çelişkiler ve tehlikeyi dışarıdan beklemek gibi kavramlar yoluyla belirginleştirmişlerdir.

Bu uzun tezde her iki romanın da konu edilen bireyleşme süreci, çelişkiler ve tehlike kavramına bakış ana başlıklar olarak tanıtılıp çeşitli alt başlıklar altında incelenmiştir. Her başlık Bit Palas'ın Art Nouveau mimarisi esas alınarak inşa edilen farklı katları birbirinden ayrı olarak düşünölebileceği gibi bir araya geldiklerinde anlamlı bir bütönlük oluşturmaktadır. Ayrıca romanlarda yazarların üslubu ve kullandıkları teknikler de anlatımı etkilediğinden, tezde bu noktalara da değinilecektir.

1. YAPITLARDAKİ KARAKTERLERİN İNCELENMESİ

Renklerini kaybetmeden önce Bonbon Palas olarak karşımıza çıkan Bit Palas'ta dışarıdan bakıldığında hiç ortak noktaları yokmuş gibi görünen insanların karşıtlık duruşunun yanında aslında birbirleriyle çakışık yaşamlar sürdürdükleri gerçeğine dikkat çekilmiş; bu durum yapıta yansıyan insan analizleriyle ve her kattaki farklı mimari tarzıyla belirginleşmiştir. Öte yandan Böcek'te, Recai Bey'in tehlikeyi dışarıdan bekleme noktasındaki aciz duruşu ve insanları bir böcek olarak görmesine karşın geç de olsa kendisinin de bir böcek olduğunu anlaması vurgulanmıştır. Erhan Bener, Böcek adlı yapıtında tamamıyla bir psikolojik analiz ortaya koymuştur. Yazar yapıtın odak figürü Recai Bey'in her şeyden önce insani yönünü vurgulamış, onu sahip olduğu birtakım roller ve sorumluluklarından çekip çıkartmıştır. Böylece bilinçaltına bir ayna tutmuş, etrafında ne kadar çok insan da olsa insanın yine de yalnız olduğunu ve vurgulamak istediği insanın yalnızlığa mahkumiyetini Recai Bey üzerinden yansıtmıştır. Etrafındaki insanları işe yaramaz birer böcek gibi gören Recai Bey,

çocukluk döneminde yaşadığı zor ve ezici günleri benliğinde taşımış, azalan itibarı sonucu etrafındaki insanlarla beraber toplumdan iyice soyutlanmıştır. *"Recai Bey'e kim hoşgörüyle davrandı o yaşına dek? [...] Basımevinde çalışırken, hurufatları yere döktüğünde, "Olur böyle kazalar," diyerek saçını mı okşadılar? [...]" (Bener,141)*

Benzer bir durum Bit Palas'ın 2 Numaralı Dairesi'nde yaşayan Sidar için de geçerlidir. Çocukluğundan beri hatırlamaktan dahi mutsuzluk duyduğu anıları onu tek'leri aramaya yöneltmiş; Recai Bey'in iletişim halinde olduğu insan sayısının sınırlı olması gibi Sidar'ın hayatında da hiç çoğul kavramı olmamıştır.

Şafak'ın adı geçen yapıtı incelendiğinde karakterlerin yazarın istediği yönde değil de, okura göre şekillendiği görülmektedir. Karakterlerine çok belirgin sınırlar çizmeyen Şafak, bu yolla okuru bir algılama süreci içinde kendiyile konuşturmakta, olayların gidişatı da böylelikle kendiliğinden akmaktadır. Bit Palas'ın yaşamdan örnekleri, her gün karşılaşılabileceğimiz olası durumları yansıtmaları da karakterleri adeta canlı kılmış; bu doğrultuda karakterler üzerinden okura sunulmak istenen sorunsallara da olumlu bakış kazandırılmıştır.

Bener'in sözü edilen romanı incelendiğinde ise Şafak'takinin aksine karakterleri belirli bir çerçevede değerlendirebilmek mümkündür; bu yapıtta karakterlere bildik roller yüklenmiştir ve bu roller zihinde tanımlanabilmektedir. Bit Palas'taki olasılıklı, kesin görünmeyen insanlık durumlarıyla Böcek'teki kesin tanımlamalar zıtlık oluştursa da tehlike kavramı ortaklığında buluşmaktadır. Karakterlerin yaşadığı çelişkiler ve bireyleşme sürecinde görülen sorunsallar da benzer biçimlerde aktarılmaktadır.

1.1 Bütünü Arayan Yarımlar

Art Nouveou tarzıyla inşa edilen Bonbon Palas'taki figürler, bu mimarının gerektirdiği üzere birbirlerinden karakter ve düşünce bağlamında ayırık olmalarına karşın aslında çakışık bir yaşam sürmektedirler; hepsi çöp kokan Bit Palas'ta yaşamakta ve bireyleşme sürecinde kendi çemberinde yürürken tehlikeyi dışarıdan gelebilecek bir tehdit olarak algılamaktadır.

Böcek'in ana karakteri Recai Bey de her ne kadar kabullenemese de Binnur ile eksik parçasını bulmuş fakat ne yaparsa yapsın ona bir eş olamamıştır. Binnur ve Recai Bey ayrı ayrı düşünöldüğünde herhangi bir ortak noktaları olmayan iki insandır. Bunun yanı sıra karşıtlık içinde değeriendirilebilecek kadar birbirlerinden farklıdırlar fakat bu iki karakter aynı geceye yatıp aynı sabaha uyanmakta, çakışık bir yaşam sürmektedir: *"İlk kez o akşam, bu kızla aralarında, zıtlıklardan doğan, zıtlıkların yaklaştırdığı bir benzeşme olabileceğini düşünmüştü Recai Bey. Çünkü, birbirlerine benzemeyenlerin daha iyi anlaştıklarını okumuştur."* (Bener 179)

Her iki yazarın da yapıtlarında karakterlerini yalnızca ezilmişlik, sosyal yapıdan dışlanmışlık ya da zıtlık noktasında ele almadıkları ve onları basamak basamak açıklayıp derinleştirdikleri için karakterlerin yapıtlara yansıyan diğer özelliklerini de bu sorunsallar aracılığıyla belirginleştirdikleri görölmektedir.

2. BİREYLEŞME SÜRECİNDE KARAKTERLERİN DURUŞU

Bireyleşebilmenin temel şartı sosyal bir çevreyle etkileşim içinde olabilmektir. Ancak ona bir şeyler katarak ve ondan bir şeyler alarak beslenen kişiler düşünmeye başlarlar. Düşündükçe meraklanır, sorgular ve sorularına alacağı cevaplar için çıktığı yolda birey olmaya başlar. Bu, birçok atletin yarışıp bitiş çizgisine yalnızca birkaçının varabildiği zor bir maraton, bir süreçtir.

Elif Şafak Bit Palas'ta karakterlerinin bireyleşme süreçlerini üç ana başlık çerçevesinde biçimlendirmiştir:

2.1 Kadının Kimliksizliği

Kadın figürler önceleri bir çığlıkken git gide kendini sönümleyip bir fısıltıya dönüşmüş, erkek figürlerin yaşamlarında edilginleşmiştir. Kadınlar düşünse bile aradığı sorulara cevap bulma yoluna gidememiş, kısacası yaşananları sorgulayamamıştır.

6 Numaralı Dairede yaşayan Metin Çetin ve Karısı Nadya'ya derinden bakıldığında Nadya'nın bir soyadı olmadığı, ancak Metin Çetin ile bir şeyler ifade edebileceği vurgulanmıştır:

" Bir gün eve gelen bir düğün davetiyesinin üzerindeki yazıya takıldı. Metin Çetin ve Karısı Nadya'nın bu mutlu günümüzde aramızda olmalarını dileriz. Boş gözlerle baktı düğün davetiyesine. Nadya Onissimovna değil, Nadya Çetin de değil, Karısı Nadya olduğunu ilk o zaman fark etti ." (Şafak, 186)

Bu noktada kadın ancak erkeğiyle bir şeyler ifade eden bir varlık olarak düşündürülmekle beraber erkeğin kadına şiddeti de bu anaç varlıkları toplumdaki iyice soyutlamakta ve onları kendi kabuklarına itmektir. Böylece bir soyutlanma süreciyle beraber yüzeysel içe dönük sorgulamalar da başlayacaktır.

Kocasına gösterdiği özenin, ilginin bari birazının kendisine de yansımısını beklerken Metin Çetin'den hep kötü muamele gören Karısı Nadya, eşinden kaçarak kendi kabuğuna çekilmiş, bunu yaparken de hep iç aleminde sorgulama süreçlerinden geçmiştir.

8 Numaralı Dairede yaşayan Mavi Metres de Karısı Nadya ile benzer bir durumla karşı karşıyadır; bu karakterin Karısı Nadya'dan farkı henüz bir adı bile olmaması, ayrıca metres kimliğiyle tanıtılmış olmasıdır. Bu kimlik kadının hem aşığılanışının hem de erkeğiyle var olabileceğinin altını çizmektedir. Bit Palas'ta kadın yapmakta olduğu şeyleri değişmeyen aralıklarla yineleyen birer varlıktır ama çoğunluk karşısında nitelikli azınlığı yaratamayan bir sürünün üyesidir de aynı zamanda. Romanda kadın figürü için düşünecek bir ortam bile yaratılmamıştır hatta aksine düşünebileceği ortamlar iyice daraltılarak kapana sıkıştırılmıştır; Karısı Nadya'nın Metin Çetin ile evlenmesinden önce laboratuvarında araştırmacı pozisyonundayken evlendikten sonra saatlerini dört duvar arasında geçirmek zorunda kalan biteviye bir ev hanımına dönüşme süreci de kadının düşünecek bir şeyleri ve bunları düşünebilecek bir yeri kalmadığını açıklamaktadır. Ya erkek figürünün baskınlığı ya da yaşadıkları sıkıntılar kadın figürlerini bir köşecikte kısıtıp bireyleşme yolunda zorlu bir sürece itmektedir.

2.2 Sosyal Yapıdan Dışlanmışlık

Çocukluk dönemi bir insanın hayatında belirleyici rol oynamaktadır. Sevgi ile büyüyen, etrafında bir şeyler paylaşabileceğine inandığı insanların olduğu bir ortamda yetişen çocuklar büyüdüklerinde bu şekilde yetişmemiş çocuklara oranla daha sağlıklı bireyler

olmaktadırlar. Hayata karşı daha iyimser bakabilen, hoşgörü sahibi fakat en önemlisi güven duygusu güdük kalmamış insanlar ancak bu şekilde yetişebilmektedir.

Bit Palas'ta güven kavramı yapıt boyunca sıkça sorgulanan bir kavram olup tehlikeyi başkalarından beklemek noktasında kendini yoğun bir şekilde hissettirmesine karşın bazı karakterler ile daha da bütünlük kazanmıştır. Ateşmizacoğulları ailesi incelendiğinde ailedeki bireylerin birbirleriyle herhangi bir olumlu etkileşimi olmadığı gibi aile dış dünyayla da etkileşime kendini kapatmış, tam meyve vereceği sırada kökünden sökülmüş bir çiçek gibi ıssız ve öylece kalakalmışlardır. " *Evlerinin dışındaki dünya, bitmez tükenmez bir vehim kaynağıdır nazarlarında* " (*Şafak 99*) Dış dünyayla etkileşime bu denli kapalı olmaları, ailede düşünen ve sorgulayan bir bireyin olmamasıyla paralel düşünülebilir ki zaten düşünmeyen insanın soru sorması ve bunlara cevaplar araması da beklenemez.

Bunun yanı sıra 2 Numara'da yaşayan Sidar, çocukluğunda acı veren günleri geride bıraktıktan sonra bugün benliğinde hala o günlerden izler taşımakta; ezilmiş karakterini ne yaparsa yapsın düzeltmemektedir; buna bağlı olarak gelişemeyen güven duygusu da ezilmiş karakteriyle birleşip onun kabuğuna çekilmesine neden olmuştur. Güvenecek bir kimsesi olmayan Sidar yaşamını çoğul kavramlar üzerine değil, teklerin temelini oluşturduğu bir zemine oturtmuş ve baş tekil de kendisi olmuştur. Tekilleşen insanın içine girdiği sancılı çelişki ve kendiyle yüzleşme, geçmişle hesaplaşma sürecinden tek kurtuluş yolu birey olabilmektir. Ancak bu yolla çoğunluğun niteliksel aynılığından kurtulup kendi başına düşünebilen ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir birey olabilecektir.

2.3 öp- Bit- Böcek

Yapıtta sürekli yinelenen ve izlek niteliği taşıyan böcekler; aynı zamanda Bit Palas'ın farklı dairelerinde ikamet eden, çeşitli katmanlardaki insanları da ortak bir çatı altında buluşturmaya başarmış, onları bu kaçış süreci içinde birlikte hareket etmeye iten etmen olarak ortaya çıkmıştır. Birbirlerinden bu denli zıt karakterlerin çöp kokusundan, bittten ve böcekten kaçma bağlamında birbirlerine kenetlenişleri bir tesadüf değildir elbette; Şafak bu yolla aslında her karakteri kendi içinde bir sorgulamaya yöneltmiş, aynayı kendilerine çevirmelerini beklemiş fakat bunu yapıp yapmamayı karakterlere bırakmıştır. "Acaba koku benden geliyor olabilir mi?" sorusu, yapıt boyunca cevapsız kalan bir soru olmuştur. Çöp kokusu ve böcekler bireyleşme yolundaki bu insanların çemberlerini daraltarak onları ortak bir noktada birleştirmiş; Bonbon Palas'ı Bit Palas olmaktan kurtarmak ya da ebediyen bir çöplükte yaşamak gibi hayatlarını belirleyecek bir karar almalarında onları yol ayrımına itmştir.

Erhan Bener'in Böcek isimli yapıtında ise bireyleşme süreci öznel olarak kitabın ana karakteri Recai Bey üzerinden ele alınıp sistemin dışındaki insanın temsilcisi Binnur karakteriyle de desteklenmiştir. Recai Bey zor bir çocukluk döneminin ve sevgisiz geçen yılların ardından yitik güven duygusuyla insanlardan ve toplumdan giderek soyutlanmış; tekilleşen insanın çaresi olarak da bireyleşme süreci içinde kabuğuna çekilip geçmiş; hiç durmadan sorgulamış ve eleştirmiştir. Bu kabuğuna çekiliş süreci Recai Bey'in beraberinde bazı gerçeklerin de farkına varmasını sağlamıştır.

Bener, bireyleşmenin bir süreç olarak karşımıza çıktığı bu romanda bireyleşebilmeyi düşünme ve sorgulamaya bağlamış ve bireyleşmenin gerekli şartı olarak da öncelikle

insan olunması gerektiğine dikkat çekmiştir. " *Yazar, romanın kahramanını, büründüğü sosyal rolün ve kalıplaşmış davranışlarının zırhından soyarak, bilinçaltına inip, [...] dürtü ve çelişkileriyle çıplak olarak insanı, bireyi karşımıza çıkartmaktadır.*" (Bener 6) Bit Palas'ta görüldüğü gibi Böcek'te de bireyleşme sürecinin kadın figürlerle örneklendirilişinden söz edilebilir: Binnur'un sürekli kitaplar okuyup düşünsel ağırlıklı işler yapması fakat bu birey olabilme çabasının Recai Bey'in dar görüşleri altında küçüle küçüle silinmesi kadınların tamamlanamamış bireyleşme yolculuğunu vurgulamaktadır. Her türlü aydına ve kadına tahammülü olmayan Recai Bey için Binnur'un "aşk romanı okuma" çabaları saçmalıktan başka bir şey değildir.

Hayatında doğru giden hiçbir şeyin olmadığını fark ederek bir tür bunalım geçiren Recai Bey'in sık aralıklarla iç monologlar yaşaması ve kendini sorgulayışı toplumdan soyutlanmış tekil bir insanın birey olma yolunda attığı ilk adımlar olmuştur fakat bu yolda bir hiç olduğunu, hayatının sürekli başa dönen ve başlangıcıyla bitişi ayırt edilemeyen bir çembere benzediğini anladığında Recai Bey'e ölüm fikri bile korkunç gelmemiştir. "Korkuyordu Recai Bey. Ölmekten değildi korkusu. İnsan bir kez ölürdü. Zamanı gelince [...] ölememekten korkuyordu." (Bener 103)

Benzer bir durum Bit Palas'taki 2 Numaralı dairede yaşayan Sidar isimli karakterde de görülmektedir. O da sevgi eksikliği ve güven azlığı çeken bir insan olduğundan çareyi en yakınındakilerden uzaklaşmakta, kendi ayakları üzerinde durabilen "birey" olmakta aramış fakat hayatının sıradanlığı ve ölüme duyduğu hayranlık karşısında boyun eğmiş, günlerini sürekli intihar düşünceleriyle geçirmiştir.

Sonuç olarak küçüklük dönemlerinden itibaren sevgiden mahrum kalan kişiler büyüyünce toplumdan dışlanmışlar ve bu dışlanış onları ortak bir noktada; birey olma yolunda buluşturmuştur fakat bu yolun sonu gelmez bir çember mi yoksa sonuyla başı belli bir çizgi mi olacağına karar vermek karakterlere bırakılmıştır.

3. ÇELİŞKİ SÜRECİ VE ZITLIKLAR

Evrendeki her bir kavram zıttı ile vardır; yoksa insan mutluluk olmadan üzüntüyü bilemez; ekşiyi yemeden tatlıyı anlatamazdı. Yaşamın içinde de birbirleriyle iç içe geçmiş zıtlıklar, aslında birbirlerini tamamlayıcı rol oynasalar bile bu bir çelişki sürecini de beraberinde getirmektedir.

Bit Palas incelendiğinde romanın en titiz figürlerinden biri olan Hijyen Tijen isimli karakterin farkında olmadan bir çöplüğün içinde yaşaması ya da temizlik ve duruluk gibi çağrışımlar uyandıran Su adındaki kızının bitlenmesi bir zıtlık olarak düşünülebilir. İnsan kendi içinde de çelişkiler yaşayabilir. Bunun en tipik örneği Bit Palas'ta tehlike kavramı olarak belirlemektedir: Tehlikeyi yakınında değil de hep uzaklarda, başkalarında arayan insanların tehlikeyi en beklemedikleri kişiden geldiğini görmeleri bu "haklı kuşkuyu" yerle bir etmiştir.

İnsanların kendi içlerinde barındırdıkları zıtlıklar Bit Palas'ta Mavi Metres, Madam Teyze, Cemal ve Celal kardeşler üzerinden belirginleştirilmiştir.

Bir insanın adı, kişilik özelliğinin yarısıdır. Hayatını nasıl yaşayacağı, ne tür bir insan olacağı her insanın adında gizlidir ve bu durum görebilenler için kendini belli eder.

Bit Palas'ta Mavi Metres'in hem mavi hem metres olma durumu, bir başka deyişle iki zıt yanının bulunduğu vurgulanmıştır. Mavi saflığı, duruluğu simgelemekte; aynı zamanda bir metresin sahip olamayacağı kadar masumiyet de taşıtmaktadır. " *Her halükarda metreslik, iyilerin yeknesak tamlığından uzaklaşmak için iyi bir başlangıçtı. Önceleri mavi idi, sonra metres.*"(Şafak 158) Evini, temizliği yansıtan beyaz renkli halılar ve mobilyalarla döşeyen Hijyen Tijen'in, çok ayrıntılı temizlik yaptığı için gözlerinin baktığı hiçbir nesneyi bir bütün olarak değil en küçük birimiyle algılayan birine dönüştüğu bu temizlik hastası kadının evinde sigara içilmesi de bir çelişkidir. Kendiyle çelişen Hijyen Tijen için sigara dumanı ve kül pislik tanımını karşılamamaktadır.

"Tek harfle ayrı düştüğu ikizinden" ayrı yaşamlar süren Cemal ve Celal kardeşlerin birbirlerine ne kadar zıt oldukları yine zıtlıklar ve çelişkiler açısından incelenebilecek bir örnektir. Cemal ne kadar enerjik, dışa dönük ve sevgisini belli etmeyi seven bir insansa Celal de o kadar içine dönük, utangaç ve insanlarla içli dışlı bir samimiyet ortamını paylaşmaktan o denli huzursuzluk duyan biridir. Aynı anneden doğup bu kadar farklı karakterlere bürünebilen bu iki insanın zıtlıkları kurguda belirgin olarak bulunmaktadır. " *Ne tuhaf değil mi?" dedi [...] Cemal. "Ben gevezenin tekiyim ama gittim ıssız bir mahallede yer buldum. Sense hep suskunsun ama gidip gürültülü bir yer seçtin. Demek sadece birbirimize değil, kendimize de zıtmışız!"*. " (Şafak 71)

Bit Palas'ın 1 Numaralı dairesinde oturan "Musa, Meryem, Muhammet" adlı kişilerin hepsi birer dini karakteri simgelemekte fakat kadının belirgin biçimde ön plana çıkamadığı bu kitapta Meryem'in, oğlu Muhammet ve kocası Musa'yı bile otorite altına

alacak kadar güçlü olması ve bir erkek olarak Musa'nın sahip olması gereken birçok özelliği kendinde barındırması da bir çelişkidir.

Bit Palas'ın en sakin ve yaşlı insanı Madam Teyze'ye bakıldığında bu yaşlı kadının da kendi içinde birtakım çelişkiler barındırdığı görülmektedir. Layıkıyla yaşanamamış geçmişleri çekildikleri kabuklarından sıyrıp onlara eski ihtişamını yeniden kazandıracak kişilerin gelmeleri umuduyla eşyalar biriktiren Madam Teyze'nin gençlik dönemlerinde tuttuğu günlüklerin annesi tarafından yakılması ya da eşini bir kazada yitirmesi sonucu geçmişini umduğu gibi yaşayamamış olması bir çelişkidir.

Böcek adlı romanı incelediğimizde ise çelişki kavramı yine ana karakter Recai Bey üzerinden aktarılmıştır. Romanın başından itibaren sembolik anlatımın gücünden yararlanan Bener, "saat "i bir leitmotive olarak kullanmış; akıp geçen zamanın ezici gücü karşısında tutunamayan Recai Bey'in çaresizliğini bu yolla aktarmayı uygun bulmuştur.

İçinde bulunduğu acımasız düzenin bir tamamlayıcısı olmaktan çıkan ve giderek "böcekleşmeye başlayan" Recai Bey yıllarca kurduğu düzeni kaybedince bir boşluğa düşmüş ve yüzeysel sorgulamalar içinde hapsolmuştur. Dairesinin dışındaki dünyanın, yani gerçek dünyanın ve onun doğrularının temsilcisi olan çalar saat ise Recai Bey'e yeni yeni içinde kaybolduğunu hissettiği düzensizlikten sıyrılma çağrıları yapmakla, gerçekleri ona "haykırmakla" yükümlüdür. Saatin kendi içindeki kısır döngüsü hayatinkiyle benzerdir ve sürekli işe yetişmek için oradan oraya koşuşturan Recai Bey'in gerçekte hiç ilerleyememiş olması ya da aynı çemberde tur atması büyük bir çelişkidir.

Ayrıca giyimi ve tavırları konusunda mükemmeliyetçiliği benimseyen Recai Bey'in yaşamında mükemmel sözcüğüyle eşleşecek herhangi bir olayın ya da kimsenin var olmaması da dolu dolu yaşadığı sanılan yılların Recai Bey'in karşısına koca bir hiç olarak çıkışını göstermektedir.

Başından beri bir "böcek" olan Recai Bey'in bu gerçeği ancak düzenin zincirlerinden bir an bile olsa kurtulup içinde bulunduğu noktaya dışarıdan bakmasıyla yani düşünerek bulmasıyla kitabın ana çelişkisi biçimlenmiştir. Bireyleşme yolunda başlangıç yapan bir insanın böceğe dönüşmesi talihsiz bir çelişki ve bireyleşme sürecini olumsuz etkileyebilecek bir durumdur.

4. TEHLİKLEYİ DIŞARIDAN BEKLEME NOKTASINDA İNSAN

İnsanın yapısında yaradılış gereği başkalarıyla iç içe olma durumu söz konusudur. Sonuçta bu dünya kaygan bir dünyaysa eğer, hepimiz bir diğerinin hayatında öyle ya da böyle iz bırakmaktayızdır.

Çevresindeki ummadığı kişilerden zarar gördüğünden beri insan, tehlikeye açık ve onu kendinden önce başkalarında arayan bir canlıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm süreci her bir katın ayrı bireylerin temsilciliğini üstlendiği Bit Palas adlı romanda aşama aşama özetlenmiştir. Romanın geçtiği ana yer Bonbon Palas'ın inşa edilmesiyle tehlike çanları sessiz de olsa çalmaya başlamıştır. Romanın "Daha Öncesi..." başlığı altında Madam Teyze'nin eşya koleksiyoncusu olarak tanıtıldığı ve topladığı eşyaları sahibi gelinceye kadar saklayacağı öğrenilen bölüm, çöp kokularının nereden

gelebileceğine dair küçük bir ipucu sunmaktadır. Bu nedenle Bit Palas'ı okurken asıl mesele romanın ne sonuca varacağını öğrenmek değil, zaten başından beri ipuçları verilen bir sona nasıl yaklaşılaçağını görmektir.

Tehlikenin nereden geleceğinin belli olmaması, insanları tedirgin eden bir durumdur ve aynı zamanda onları suçlamaya da yöneltilir. Başına gelecek felaketten bir başkasını sorumlu tutmaya hazır bir insan hali yaşanır bu süreçte. "minareyi çalmadan kılıfını hazırlamak" gibidir; daha tehlikenin kimden geleceği bilinmemesine rağmen suçlanacak birileri bulunmuştur bile fakat her insan bir diğerine karşı tehlike unsuru oluştursa bile çoğu insan bu durumun bilincinde değildir. "*Herkes bitlenir çocukken.[...] Kimin bitli olup olmadığını nerden bileceksin ki? Herkes süttten çıkmış ak kaşık geçinir ama vardır elbet onların da bir biti.*" (Şafak 119)

Nasıl ki basınç altında doğan insanoğlu kendisini aralıksız etkileyen basıncı hissedemiyorsa tehlike için de aynı şey geçerlidir. Uzun süredir tehlikeyle iç içe olan insanlar tehlikenin nereden geldiğini görme konusunda körlerden farksızdırlar: "*Yılan sütü çok severmiş, nerede süt var ise kokusunu takip ede ede bulurmuş. Ama süt kazanında yüzerken süt kokusu alır mı hiç?*" (Şafak 120)

Böcek adlı romanda da benzer şekilde tehlike sürekli dışarıdan beklenmiş; Recai Bey kendisini bu kaygan dünyanın akışkanlığından korumak isterken giderek toplumdan da soyutlanmıştır. Etrafındaki insanları açgözlülükleri, ölçüsüz tavırları, yapay ilişkileri ve tüm kokuşmuşluklarıyla birer "böcek" e benzetmekte ve kendisini böceklerden ayrı görmektedir. Onun gibi titiz, çalışkan bir insanın böcekle özdeşleştirilmesi yanlış bir

çıkarmış gibi görölmektedir fakat Recai Bey romanın sonunda kendinin o hor gördüğü böceklerden biri olduğunu anlamıştır.

Düzenin ve sancılı geçen çocukluk günlerinin Recai Bey'e bıraktığı miras olan duygusuzluk kavramı üzerinden diğer insanlara mesafeli ve şüpheli bakışa dikkat çekilmiştir fakat bu bakış Recai Bey'in de sonunu getiren bir etmen olmuştur:

" *Çocukluğundan beri yaşadıklarının ve yaşam koşullarının yarattığı bilinçaltı öfkeyle, etrafındakileri birer böcek olarak algılamakta ve onları yok ederek toplumu pisliklerden arındırmayı düşünmektedir.*" (Bener 5) Böcekleşme süreci aslında var olan katı düzenin dışına çıkmayı simgelerken bir yandan da bireyleşme yolunda ilk adımlarını atan insanın etrafındakilere şüpheli gözle yaklaşmaya başlaması olarak da düşünülebilir.

Recai Bey'in yaşamı koca bir gölü hiç ıslanmadan geçen bir peygamber böceğinin yaşamı gibi anlamsızdır. Toplumdan ve böcek kimliğinden kaçış noktasında manen öldüğünün farkına varan Recai Bey için uzaklaşacak bir tehlike kaynağı aramak amaçsız ve saçma olacaktır. Bu nedenle ölüm düşüncesi romanın sonlarına doğru daha sık vurgulanmaya başlanmış ve Recai Bey'in sıkça aklını çelmiştir; romanın ölümü anlatan bir kabusla başlaması da gelecekte yaşanacak şeyler hakkında ipucu verdiğiinden, bu da Erhan Bener'in anlatımı etkili kılmak için kullandığı anlatım tekniklerinden biridir.

Bit Palas'ta olduğu gibi tehlikenin kimden gelebileceğinin belirsizliği ve her insanın bir diğerine karşı bir tehdit unsuru oluşturabileceğine Böcek isimli romanda da dikkat çekilmiştir : "*Dünya suçlularla doluydu. İsa Peygamberin dediği gibi, ilk taşı suçsuz*

olduğunu söyleyebilen atsin bakalım...” (Bener 189) Başkalarından gelebilecek herhangi bir tehlikeyi beklemeksizin en büyük tehlikeye, ölümün alevli kollarına kendini bırakmak bireyleşme uğraşı içinde yorulmuş kişilerde intihara denktir. Her iki romanın sonunda da çevresi için bir tehdit kaynağı yaratan figürlerin ölmesi, fanilik ve geçiciliğı simgelemekle beraber birbirlerinden yalıtılmamış, sürekli temas halindeki hayatlara da dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Modern yazarlarımızdan, kaleme aldığı yapıtlarının farklılığıyla diğer yazarlar arasından kendini kolaylıkla belli eden Elif Şafak ile insan denen varlığa dışarıdan ustaca bakmayı başarabilmiş yazarlarımızdan Erhan Bener, bu uzun tezde incelenen Bit Palas ve Böcek isimli yapıtlarda benzer sorunsallara farklı noktalardan yaklaşmışlardır.

“İnsanoğlu ne zaman bir “kişi”dir ve bu süreçten ne zaman kurtulup kendi başına düşünen, sorgulayan ve ayakta durabilen bir birey olmaya başlar? Birey olma yolunda kendi içinde ve çevresindekilerle ne gibi çelişkiler yaşar? Tehlikeye bakışı nasıl biçimlendirilmiştir ve değişebilir mi?” gibi sorulara yanıt arayan iki roman da yazarların kendilerine özgü üsluplarıyla biçimlendirilmiş ve iç monolog, bilinç akışı, simgeleme gibi teknikler yardımıyla sunulmuştur.

Bit Palas adlı yapıtta sentezler şehri İstanbul’da akışkan, birbiriyle temas halinde olan hayatların ortak bir merkezde birleştiğı görölmektedir. Bu yapıtta aynı zamanda Ortak yaşam sürecinin farklı insanlar üzerinden ayrıntılarıyla anlatıldığı ve bir bütünün tamamlayıcı unsurlarını oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. İnsan denen varlığın

büründüğü sosyal rollerden, sorumluluklarından ve ilişkilerinden arındırılıp duyguları, acizliğı ve tüm çıplaklığıyla bir "insan" olarak sergilendiğı Böcek'te zamanın kendini tekrar edişine ve bu durumun insan hayatını ne denli tekdüze kılışına değinilmiştir. Zamanın ezici gücü altında ezilen yaşamlar ilk olarak kendi varlığını, var olabilmek için ihtiyaç duyduğu temel kavramları sonra da içinden çıkmaya başladığı sürecin farkına varabildiğı için toplumu irdelerler. Eğer kendine yenik düşüp başarılı bir sorgulama gerçekleştiremezlerse insanın bireyleşme süreci yarım kalır ki Bener'in bu çalışmaya konu olan Böcek isimli romanında odak figür Recai Bey'in insanlarla görüşmek istemeyecek kadar usanmış ve bıkkın duruşu ya da intihar düşüncesine sıcak bakabilecek kadar çaresiz ve yitik kalması tamamlanamamış bireyleşme sürecinden geride kalan izlerdir. Çelişki süreci ve zıtlıklar da bu yarım kalan sürecin bu çalışmada ele alınan diğer yansımalarıdır. İnsan, yalnız yürüdüğü bireyleşme yolunda tehlikeye her zamankinden daha açık ve ona karşı daha hassastır; bugüne kadar yaşadığı acı deneyimlerinin ona öğrettiğı şey güvenmemek eylemi olmuştur. Bu nedenle tehlike kavramının hep dışarıdakilerden geleceğine inanmış, güvenememe, her iki romanın kurgusunda da ana sorunsal olarak yer almıştır. Buna karşın her iki romanda da bireyleşebilen, kendisi ve etrafıyla uyumlu bir yaşam sürebilen ve güven kavramını yitirmemiş bireylerin sayıca az da olsa varlıkları, yukarıda belirtilen ana sorunsallara bir eleştiri niteliğı taşımaktadır.

KAYNAKÇA :

- Şafak, Elif. Bit Palas. İstanbul: Doğan Kitap, 2009
- Bener, Erhan. Böcek. İstanbul: Remzi Kitabevi, Kasım 2000

